ערבי פסחים פרק עשירי פסחים קט.

קליות ואגוזין בערב פסח כדי שלא ישנו וישאלו אמרו עליו על רבי עקיבא שהיה מחלק קליות ואגוזין לתינוקות בערב פסח כדי שלא ישנו וישאלו תניא רבי אליעזר אומר חוטפין (א) מצות בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו תניא אמרו עליו על ר' עקיבא מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבהמ"ד חוץ מערבי פסחים וערב יום הכפורים בע"פ בשביל תינוקות כדי שלא ישנו וערב יוה"כ כדי שיאכילו את בניהם ת"ר חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל שנא' [1]ושמחת בחגך במה משמחם ביין רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן אנשים בראוי להם ביין ונשים במאי תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין בארץ ישראל בבגדי פשתן מגוהצין תניא רבי יהודה בן בתירא אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר [2]וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר [3]ויין ישמח לבב אנוש אמר רבי יצחק קסתא דמוריסא דהוה בציפורי היא הות כמין לוגא דמקדשא ובה משערין רביעית של פסח אמר רבי יוחנן תמנייתא קדמייתא דהוה בטבריא הות יתירה על דא ריבעא ובה משערין רביעית של פסח א"ר חסדא רביעית של תורה אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע כדתניא [4]ורחץ במים את כל בשרו שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים במים במי מקוה את כל בשרו מים שכל גופו עולה בהן וכמה הן

אמה

קליות. קלי מחטים ישנים: **חוטפין מצה.** מגביהין את הקערה בשביל תינוקות שישאלו. ואית דמפרש חוטפין מצה אוכלין מהר וזה הלשון עיקר מדמייתי הא דר"ע בהדה: **חוץ מערבי פסחים.** כדי שישנו התינוקות ביום ולא בלילה בשעת הגדה: **קספא דמורייסא.** מדה שמוכרין בה את המוריים: **תמנתא קדמייתא.** מדה שהיתה בה ככר בטבריא: **הות יתירה.** על תמנתא דהשתא רביעית: **ובה משערין רביעית לפסח.** שהיו ממלאין אותה ומנערין אותה לתוך אותה של עכשיו עד שהיא מליאה ומים הנשארים בתמנתא הן הן רביעית: **ברום אצבעים.** וברום חצי אצבע ורום חומש אצבע: **ברברבתא.** בגודל שיש בטפח ארבע אצבעים מהן:

אמה

רשב"ם

קליות. קלי מחטים ישנים דחדש אסור עדיין בלילה הראשון של פסח. ומקומות יש בספרד שמייבשין חטים ישנים במחבת על גבי האור ואוכלין אותם עם אגוזים בקינוח סעודה מפי רבינו שמואל החסיד וגם במשנה מצינו קליות מחטים ישנים ושנויה במסכת תרומות (פ"ה משנה ג) אגב גררא דתנן סאה תרומה טהורה שנפלה לפחות ממאה חולין טמאין תירום ותישרף רבי אליעזר אומר תעלה א] ותאכל נקודים או קליות או תלוש במי פירות: **חוטפין מצה.** מגביהין את הקערה בשביל תינוקות שישאלו ואית דמפרשי חוטפין מצה אוכלין מהר שני לשונות הללו פירש רבינו. ויש גורסין מצות מגביהין את הקערה שיש בה מצה ומרור וב' תבשילין. ולי נראה חוטפין מסלקין את הלחם מיד התינוקות שלא יהו ישנים מתוך מאכל הרבה כדרך התינוק אחר אכילתו ושוב לא ישאלו אבל עכשיו כשחוטפים מהן לא ישנו וישאלו כלומר לא ישנו שלא אכלו כדי שבען וישאלו כשיראו השינויים שאנו עושין היכרא לתינוקות כדלקמן (ט). וכן מוכח לשון התוספתא (י) דתניא רבי אליעזר אומר חוטפין מצה לתינוק כדי שלא יישן רבי יהודה אומר משמו אפילו לא אכל אלא חזרת אחת ולא טיבל אלא פרפרת אחת חוטפין מצה לתינוק כדי שלא יישן כלומר בחלין. ורבינו פי' שכן עיקר אותו הלשון שפירשתי חוטפין ממהרין לאכול מדקתני הא דר"ע בתריה ואיכא למימר דאגב גררא דקאמר כדי שלא יישן קא מייתי נמי להא עובדא דר' עקיבא דחייש שלא ישנו ותרי מילי נינהו רבי אליעזר איירי לחטוף מן התינוקות אחר שאכלו מעט כדי שלא יישנו ור"ע איירי שצריך למהר לעשות הסדר טרם יישנו: **חוץ מערבי פסחים.** כדי שיישנו את התינוקות ביום ולא בלילה בשעת הגדה. א"נ כשמעכבין עד הלילה לאחר שהחשיך ישנים התינוקות: **אנשים בראוי להם ביין.** גמ' קאמר לה: **קיספא דמורייסא.** מדה שמוכרין בה המוריים: **ובה משערין רביעית של פסח.** שממלאין אותה ומחלקין אותה לארבע כוסות דלוג ארבע רביעיות: **תמניתא.** מדה והיינו תומן ועוכלא דמסכת סוטה (דף ח:): **הוות יתירה על דא.** תמניתא: **ובה משערין רביעית של פסח.** שהיו ממלאין אותה ומערין לתוך אותה של עכשיו עד שהיא מלאה ומים הנשארים בתומניתא היא רביעית: **[רביעית] של תורה.** כגון רביעית יין של נזיר הלכה למשה מסיני (סוכה דף ו.) ורביעית דם הבאה משני מתים דנפקא לן מקרא (נזיר דף לח.) וכגון רביעית שמן לרקיקי נזיר דאיכא דיליף לה מקראי במנחות (דף פט.). ומדת חלל הכלי ברבוע הוי אצבעים אורך על אצבעים רוחב ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע ומנא לן ממקוה: **כדתניא ורחץ במים את כל בשרו במים במי מקוה.** מים המיוחדים שנקוו מתחלה מעלמן מדלא כתב במים למעוטי שאובין דאזיל השתא ומייתי וטביל: **כל בשרו.** מדלא כתב בשרו משמע שכל גופו עולה בהן שאינו נראה אלא כולו מכוסה בהן:

דהיינו

חוץ מערבי פסחים. ה"ג רבינו שמואל ולא נהירא דאטו לא יוכלו לישן בלא אביהם וטעם שני שפירש שלא יעכבו עד שיחשך הרבה אם כן לא היו צריכין לעמוד ביום כי אם בלילה לכך נראה דגרים לילי פסחים והיו רגילין בבית המדרש לילי י"ט כדאמרינן (ביצה דף כא.) מעשה בשמעון התימני שלא בא בלילי י"ט לבית המדרש למחר מצאו רבי יהודה בן בבא: **שנאמר** ושמחת אתה וביתך. תימה דהאי קרא גבי מעשר שני כתיב בפ' ראה ולא מייתי קרא דכתיב בפ' ראה גבי רגל ושמחת אתה ובנך ובתך וי"ל דיליף ממעשר דכתיב ביתו בהדיא: **בא"י** בבגדי פשתן המגוהצין. אבל בבבל לא היו בקיאים לגהץ כדאמר (תענית כט:) גיהוץ שלנו כיבוס שלהם: **במה** משמחו ביין. היינו בזמן הזה אבל בזמן בית המקדש אין שמחה אלא בבשר: **וזבחת** שלמים ואכלת שם ושמחת. תימה דהאי קרא בהר עיבל כתיב ולא מייתי קרא דושמחת בחגך דדרשינן מיניה בחגיגה (דף ח.) לרבות כל מיני שמחות לשמחה מכאן אמרו ישראל יוצאין ידי חובתן בנדרים ונדבות וי"ל משום דהכא בהדיא כתיב וזבחת שלמים ושמחת: **תמניתא.** פי' רשב"ם דהיינו תומן ועוכלא ולא נהירא דבהמוכר את הספינה (ב"ב דף צ.) חשיב לוג ורביעית הלוג תומן ועוכלא וכל מדה ומדה פוחתת והולכת וכאן משמע שהיא יותר מרביעית: **רביעית** של תורה אצבעים. מכאן קשה על פירוש רבותיו של רבינו שלמה שפי' דרביעית בכל מקום היינו רובע הקב כי לפי זה החשבון הוא רביעית הלוג פר"ת כוס המקוה ע"ב אצבעות השלך רביעית ישאר נ"ד קח מכל עשרים אחד יעלה אצבעים וחצי אצבע וחומש וכן תקח ברוחב אחד מי"ב וכן באורך הרי אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע וכן תעשה במים ויעלה רביעית (ב) רביעית הנמצא השלך המולה ומן הנותרים קח אחד מעשרים ופעמים יוסר חלק שנים עשר או תקח אחד מכ"ד והם ג' אצבעות חלק על חומשין והשלך העשירית ישארו שלשה עשר חומשין וחצי והם אצבעים וחצי וחומש אצבע או קח רביעית והם י"ח אצבעים והשלך הרביעי ישארו י"ג אצבעות וחצי וטול החמישית (ג) מהר"י. קחה רובע וככה תשלך וחלק החמישי קח ולך או השלך עשירית המים ישארו ל"ו יעלה ב' סאין לכל טפח ולג' אצבעות סאה וחצי השלך מג' אצבעות העשירית כאשר השלכנו מן המים (ד). ולפי תלמוד שלנו החשבון מכוון אבל על גירסת ירושלמי דקאמר אצבעים על אצבעים ברום אצבע ומחצה ושליש אצבע וכן עשה הפייט ועל גובה חסר שתות מאצבעים והכל א' קשה כי לפי שיעור המקוה אינו מכוון וי"ל דבירושלמי איירי באצבעות צפוריית והכא במדבריית ואצבעים וחצי וחומש הם י"ו שתותים וחומש שתות כאו לירושלים נכנס הכל בי"ג שתותים וחצי כאו לצפורי נכנס הכל בי"א שתותים ורביע שתות שהם אצבעים חסר שתות ונשאר רביע שתות בתלמוד שלנו יותר וכמו כן צריך למעט מרובע כי בתלמוד שלנו מיירי במרובעות וירושל' בעגולות כמו שיסד (ה) הפייט הכוס סובב אצבעים על אצבעים סובב משמע עגול ואצבעים על אצבעים עגולות עולה לאצבעים על [אצבע] וחצי דמרובע יותר על העיגול רביע ואצבעים על אצבעים מרובעות מדבריות נכנסות באצבעים על אצבעים עגולות לפוריות ויש בעגולות יותר ד' שתותי שתות שהוא אחד מתשעה חסר ממנו רביע שתות

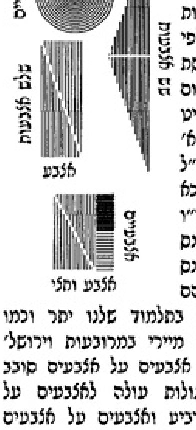

הנשאר

מסורת הש"ס

א) ס"א ר' טרפון, ב) ס"א כדי שישאלו, ג) סוכה כח. ע"ש דליתא רבי עקיבא, ד) [תוספתא יומא פ"ד ה"ב], ה) ושמחת אתה וביתך במה משמחם. רש"א, ו) [גי' הערוך קיסטא], ז) ס"א ברברבתא, ח) עירובין ד: יד. יומא לא. חגיגה יא. סוכה ו., ט) [דף קיד: קטו:], י) [פ"י ה"ב], כ) [כפיוט פ' שקלים].

◆

תורה אור השלם

1. וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ: דברים טז יד
2. וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יי אֱלֹהֶיךָ: דברים כז ז
3. וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד: תהלים קד טו
4. וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: ויקרא טו טז

◆

הגהות הב"ח

(א) גמרא חוטפין מצה בלילי פסחים בשביל תינוקות (שלא ישנו) תא"מ. ונ"ב לפי קמא דרשב"ם לא גרסינן ליה: (ב) תוס' ד"ה רביעית וכו' וכן תעשה במים ויעלה רביעית הלוג כיצד רביעית הנמצא השלך המולה ומן הנותרים קח אחד מעשרים ופעמים יוסר נ"ב פי' א' מעשרים שהוא סאה ומחצה ואח"כ יוסר שני פעמים חלק י"ב כלו' מסאה ומחצה ג' לוגין שהוא חלק י"ב מל"ו לוג ואח"כ חלק י"ב מג' לוגין היא רביעית הלוג: (ג) בא"ד וטול החמישית וכן תעשה במים קח הרובע וככה תשלך כצ"ל ותיבת מהר"י נמחק: (ד) בא"ד כאשר השלכנו מן המים מהר"י ולפי תלמוד שלנו:

◆

גליון הש"ס

גמרא אין שמחה אלא ביין. עי' ב"י א"ח סימן תקכ"ט ופיה"מ פ"ג דנדה:

◆

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רשב"ם ד"ה קליות וכו' ר"א אומר תעלה וכו'. נ"ב יש כאן גמגום וטרבוב בלשון הרשב"ם כי לשון זה לא נמצא שם בכל המשניות כלשון הפרק ול"ע להביאו גם ישנא קצת ראית הרשב"ם מעם זה ר"ל בדוחק:

עין משפט נר מצוה

נט א ב מיי' פ"ו מהל' מצה הלכה ג סמג עשין מא טוש"ע א"ח סי' תעב סעיף א:

ס ג מיי' פ"ו מהל' י"ט הל' יז סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סימן תקכ"ט ס"ב:

ד [מיי' פט"ו מהל' נשיאת כפים הל"ד ופ"ו מהל' בכורים הל' טו]:

סא ה מיי' פ"א מהל' איסורי ביאה הלכה טו ופ"א מהל' מקואות הל' יב סמג לאוין קיא ועשין רמח טור ש"ע י"ד סי' קנח ס"א:

סב ו מיי' פ"א מהל' אס"ב שם ופ"ד מהל' מקואות הלכה א סמג לאוין קיא ועשין רמח טוש"ע י"ד סי' רא ס"א:

◆

מוסף רש"י

חוטפין מצות. שמלוה נטרוח מבעוד יום כדי לאכול מהר (לעיל ג.). **אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים** וגו'. ואע"ג דהאי קרא לאו ברגלים כתיב, דהאי קרא בהר גריזים ובהר עיבל כתיב, מיהו ברגלים שמחה כתיבא ושמחת בחגך (סוכה מב:). **שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים.** בשרו במים משמע שיגע בשרו למים (ב"ק פב.). **במים במי מקוה.** המכונסין משמע ואע"ג דלאו חיים, מדלא כתיב חיים (עירובין ד:) או: במים משמע מים המוכרים יחדיו (שם יד:) או: במים נקודתו בפת"ח משמע מים המיוחדים, לאפוקי שאובין, ומיהו מים חיים לא צריך מדכתיב גבי (ויקרא טו) מים חיים מכלל דשאר טמאין לאו מים חיים בעו, ומיהו במים המיוחדין במקוה, אע"פ שהן גשמים (חגיגה יא.). **את כל בשרו.** משמע כל בשרו כאחד (עירובין ד:).

◆

רבינו חננאל

תניא רבי אליעזר הגדול אומר חוטפין מצה בלילי הפסח בשביל התינוקות שלא ישנו וישאלו. אמרו על רבי עקיבא מימיו לא אמר הגיע זמן לעמוד מבית המדרש אלא לילי הפסח בשביל התינוקות שלא ישנו. וערב יום הכפורים כדי להאכיל בניו ובני ביתו. ת"ר חייב אדם לשמח ביתו ברגל, רבי יהודה אומר שמחת אנשים ביין ושמחת הנשים בבבל בבגדי צבעונין ושבארץ ישראל בבגדי פשתן מגוהצין. בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר ועכשיו אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש. א"ר חסדא רביעית של תורה אצבעים על אצבעים (ורום) [ברום אצבעים] וחצי אצבע [וחומש אצבע] ובגודל. כדתניא ורחץ במים את כל בשרו. במים, מי מקוה. את כל בשרו, מים שכל בשרו עולה בהן וכמה הן.